

УДК 336.322.001.76

Ніколаєнко Ю.В.
*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів і банківської справи
Чернігівського національного технологічного університету*

Сакун О.С.
*кандидат економічних наук, викладач
Коледжу економіки і технологій
Чернігівського національного технологічного університету*

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОКАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

BANK CREDITING AS A SOURCE OF FUNDING ACTIVITY OF LOCAL INNOVATIVE CENTERS

АНОТАЦІЯ

Досліджено роль комерційних банків у фінансуванні інноваційних центрів в Україні. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод і системний підхід. На підставі системного підходу використано методи економічного, фінансового та управлінського аналізу проблем і особливостей банківського кредитування інноваційних центрів. Виявлено основні проблеми участі банків у кредитуванні інноваційної діяльності та запропоновано шляхи їх подолання. Вказано перспективи співпраці комерційних банків та інноваційних центрів. Наголошено на необхідності активної участі держави у створенні сприятливих умов для банківського кредитування інноваційної сфери.

Ключові слова: інноваційні центри, комерційні банки, банківське кредитування, державне гарантування, сек'юритизація, облік цінних паперів.

АННОТАЦИЯ

Исследована роль коммерческих банков в финансировании инновационных центров в Украине. Методологической основой исследования является диалектический метод и системный подход. На основе системного подхода использованы методы экономического, финансового и управленческого анализа проблем и особенностей банковского кредитования инновационных центров. Выявлены основные проблемы участия банков в кредитовании инновационной деятельности и предложены пути их преодоления. Указаны перспективы сотрудничества коммерческих банков и инновационных центров. Отмечается необходимость непосредственного участия государства в создании благоприятных условий для банковского кредитования инновационной сферы.

Ключевые слова: инновационные центры, коммерческие банки, банковское кредитование, государственное гарантирование, секьюритизация, учет ценных бумаг.

ANNOTATION

The research of the role of commercial banks in financing innovative centers in Ukraine is the basic task of the article. The dialectical method and system approach are methodological basis of research. The methods of economic, financial and administrative analysis of problems and features of the bank crediting of innovative centers are used on the basis of system approach. The basic problems of banks' participation in crediting of innovative activity are found out and the ways of their overcoming are offered. Prospects of collaboration of commercial banks and innovative centers are indicated. The importance of participation of the state in creation of favourable terms for the bank crediting of innovative sphere is emphasized.

Keywords: innovative centers, commercial banks, bank crediting, state guarantee, securitization, account of securities.

Постановка проблеми. За умови обмеженості державних фінансових ресурсів особливої актуальності набуває проблема пошуку додаткових

джерел фінансування з метою активізації розвитку інноваційної діяльності в Україні.

У системі заходів активізації інноваційних процесів і забезпечення інноваційного розвитку у світовій практиці активно використовуються різноманітні механізми стимулювання науково-дослідної діяльності та комерціалізації її результатів. Одним із дієвих механізмів виступає створення локальних інноваційних центрів (технологічних і наукових парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств та ін.), призначених акумулювати на обмеженій території необхідну інфраструктуру та створювати сприятливі умови для реалізації всіх стадій інноваційного процесу.

Одним із найпоширеніших інструментів фінансування інноваційної діяльності є банківське кредитування. Однак аналіз обсягів наданих кредитів для технопарків України засвідчив низький рівень співпраці вітчизняних фінансово-кредитних установ з технопарками. Це зумовлено низкою об'єктивних причин, до яких насамперед слід віднести економічну нестабільність, високий рівень банківських ризиків, низький рівень концентрації банківського капіталу, недосконалість державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фінансування інноваційної діяльності та підвищення її активності протягом останнього десятиліття широко досліджується сучасними науковцями. Це питання розкривається у працях таких науковців: О.М. Алімова, О.І. Амоші, Г.В. Возняк, А.Р. Гальчинського, В.М. Гейця, В.В. Зимовець, К.І. Ільїної, А.І. Кабанова, О.М. Колодзєва, М.І. Крупки, Н.І. Новікової, І.В. Федулової та інших. Головним аспектом цих досліджень є стан інноваційної діяльності, джерел і способів її фінансування за сучасних умов інтеграції економіки України у світове господарство. Незважаючи на існуючі напрацювання науковців у сфері теорії і практики фінансування інновацій, окремі питання дослідження впливу банківського кредитування на розвиток локальних інноваційних центрів в Україні залишаються недостатньо розкритими.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, невіршеними залишаються питання ролі держави у стимулюванні та підтримці банківського кредитування діяльності локальних інноваційних центрів. Потребують конкретизації методи та інструменти такого стимулювання, а також механізми здійснення банківського кредитування таких центрів, їх переваги для суб'єктів такої співпраці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Пропозиції щодо активізації нових механізмів банківського кредитування інноваційних центрів в Україні та виявлення перспектив подальшої співпраці локальних інноваційних центрів та банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз світового досвіду використання таких

форм активізації інноваційної діяльності у США, Японії, країнах Західної Європи, СНД та інших країнах доводить їх актуальність та перспективність для України. Водночас ефективність функціонування локальних інноваційних центрів багато в чому визначається належним рівнем фінансування їх діяльності, особливо на початковій стадії.

Для активізації банківського кредитування інноваційних проектів необхідно створити таке економічне та правове середовище, яке б дозволило банківським установам сприяти науково-технічному розвитку, здійснювати кредитну підтримку інноваційних процесів та стимулювати використання інтелектуального потенціалу [1]. Це передбачає використання методів та інструментів посилення співпраці локальних

Рис. 1. Методи та інструменти державного стимулювання співпраці локальних інноваційних центрів і фінансово-кредитних установ*

* Джерело: складено автором на основі [2, с. 162; 3, с. 202; 4, с. 266]

інноваційних центрів і фінансово-кредитних установ у частині кредитування (рис. 1).

Одним із перспективних шляхів посилення взаємодії між кредитно-фінансовими установами та локальними інноваційними центрами в частині кредитування інноваційних проектів є поступове зниження ціни банківських кредитів для потреб інноваційного сектору. В Україні вже є досвід застосування такої моделі кредитування технопарків, коли відсотки за наданими банківськими кредитами частково компенсуються державою, чим забезпечуючи інноваційні центри додатковими фінансовими ресурсами. Проте сьогодні цей інструмент скасований і не діє. На нашу думку, необхідно повернути цей фінансовий інструмент і застосувати його також до інших типів локальних інноваційних центрів.

Проблема забезпечення та гарантій зазвичай обмежує активність комерційних банків щодо фінансування інноваційних проектів, тому слід запровадити механізм державного страхування кредитів, виданих локальним інноваційним центрам, які розробляють і впроваджують інноваційну високотехнологічну продукцію, діяльність яких пов'язана зі значним інвестиційним ризиком. Досить ефективним інструментом у зарубіжних країнах є політика державного га-

рантування кредитів, для успішної реалізації якої використовуються різні схеми та методи. Для України більш прийнятним є досвід Великобританії і Німеччини, коли держава безпосередньо надає кредитні гарантії комерційним банкам, а не створює для цього спеціальні фінансові інститути [2, с. 162].

Державна гарантія – це зобов'язання держави (в особі уряду) повністю або частково виконати платежі на користь кредитора у разі невиконання позичальником зобов'язань за одержаними позиками.

Надання державних гарантій за кредитами суттєво зменшує кредитний ризик, що супроводжується зниженням процентних ставок за кредитами. Але водночас механізм надання державних гарантій має бути виваженим, оскільки неповнення позичальником позик призводить до витрачання коштів державного бюджету. Формою надання державних гарантій є поручительство – зобов'язання виконати передбачені платежі в разі невиконання їх позичальником (частково або в повному обсязі) [5].

На сучасному етапі прийняття рішення про надання державних гарантій в Україні здійснює Кабінет Міністрів України, що передбачає первинне проведення експертизи проектів цен-

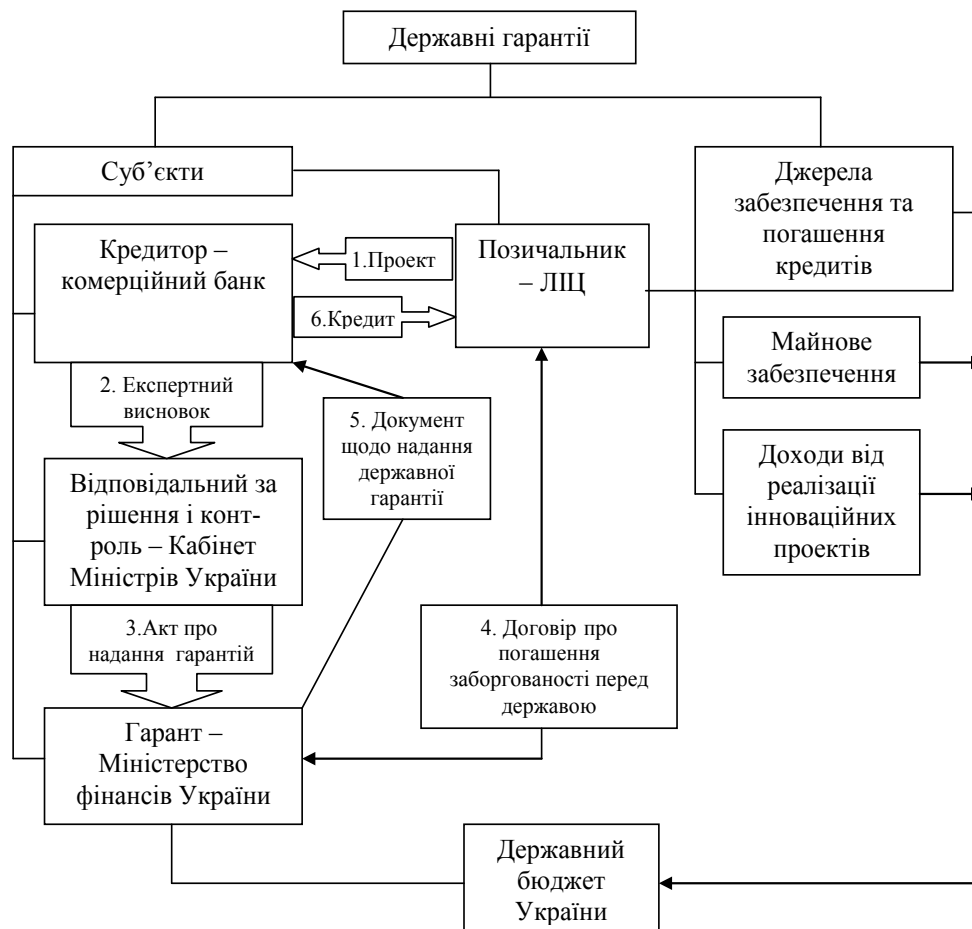

Рис. 2. Схема надання державних гарантій на кредитування проектів локальних інноваційних центрів*

* Джерело: побудовано автором

тральними органами виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері, якої стосується інвестиційний проект. Процедура відбору проектів для надання державних гарантій досить складна і передбачає також узгодження проекту з Міністерством економічного розвитку і торгівлі та Міністерством юстиції. Гарантом виконання зобов'язань є Міністерство фінансів [5]. Зазначена процедура є стандартною та уніфікованою для інвестиційних, інноваційних, національних та інших проектів розвитку, що мають стратегічне значення та реалізація яких сприятиме розвитку економіки України.

На нашу думку, доцільним є спрощення цієї процедури для надання державних гарантій, забезпечення кредитування проектів локальних інноваційних центрів шляхом покладання обов'язків проведення експертизи на комерційні банки, які здійснюють кредитування. Такий підхід має низку переваг:

1) скорочення часу на проведення експертизи і оформлення всіх необхідних документів;

2) високий рівень і об'єктивність проведення експертизи, оскільки комерційний банк самостійно виносить рішення про доцільність кредитування інноваційного проекту;

3) підвищення довіри комерційних банків до інноваційних структур, оскільки вони беруть безпосередню участь в оцінці проекту;

4) кредитування найкращих інноваційних проектів, оскільки первинний відбір вони проходять ще у локальному інноваційному центрі;

5) надання можливості для уряду зосередити більшу увагу на моніторингу і контролі використання коштів.

Схема надання державних гарантій на кредитування проектів локальних інноваційних центрів зображена на рисунку 2.

Запропоновано також запровадження державного і державно-приватного страхування середньострокових і довгострокових позик, наданих локальним інноваційним центрам комерційними банками. Державно-приватним страхуванням передбачено, що держава у разі настання страхового випадку – неможливості локального інноваційного центра сплатити кредит, повертає 60% вартості середньострокової позики (2-7 років) і 80% довгострокової позики (15-25 років). Отже, держава та комерційний банк розділяють ризики неповернення кредитів локальними інноваційними центрами. Державне страхування може здійснювати уповноважена Міністерством фінансів страхова компанія. Передбачено, що загальна послідовність державного страхування кредитів, наданих комерційними банками локальним інноваційним центрам включає такі етапи:

1) кошти на фінансування діяльності страхової компанії обліковуються на спеціальному рахунку, відкритому в органах державного казначейства;

2) для забезпечення державної підтримки страхування, кредитування і гарантування щорічно у загальному фонді державного бюджету передбачаються видатки на відповідний рік;

3) на спеціальний рахунок зараховуються такі кошти, отримані уповноваженою страховою компанією:

– премії (плата) за страхування інноваційних кредитів;

– платежі, отримані від операцій відшкодування збитків при настанні страхових випадків, у тому числі за рахунок реалізації державних або банківських гарантій виконання зобов'язань;

– трансфер коштів із загального фонду державного бюджету;

4) кошти спеціального рахунку використовуються для сплати страхових відшкодувань в результаті діяльності локальних інноваційних центрів;

5) гранична сума сукупних ризиків, застрахованих уповноваженою страховою установою на відповідний рік, не може перевищувати суми коштів, передбачених бюджетом України на відповідний рік;

6) перевищення суми коштів на спеціальному рахунку над установленим граничним розміром за результатами фінансового року зараховується до доходів загального фонду державного бюджету на відповідний рік;

7) залишки коштів за результатами фінансового року на спеціальному рахунку зберігаються для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення.

Додатковими інструментами для стимулювання банківського кредитування проектів локальних інноваційних центрів може стати забезпечення зниження ризику банківського кредитування інноваційних проектів через впровадження механізму довгострокового рефінансування НБУ, виходячи з наявності високоєфективних інноваційних проектів, що мають стратегічний пріоритет з погляду цілей державної економічної політики.

Рефінансування кредитів – це повне (часткове) погашення кредиту шляхом отримання нового кредиту під менші відсотки. Відтак Національний банк України при рефінансуванні кредитів локальних інноваційних центрів, у разі необхідності, надаватиме комерційним банкам кредити з метою підтримки їх ліквідності на тривалий строк, оскільки строк окупності інноваційних проектів може бути великим [6]. Комерційні банки отримують страхування від можливих ризиків втрат, локальні інноваційні центри – необхідні фінансові ресурси, а держава – інноваційний розвиток економіки.

Ефективним інструментом страхування банківських ризиків при кредитуванні інноваційної діяльності локальних інноваційних центрів стане запровадження механізму обліку Національним банком України цінних паперів установ банків (векселів, облігацій), емітованих ними в рахунок сек'юритизації банківських

кредитів, наданих на реалізацію таких проектів за пільговою дисконтною ставкою.

Сек'юритизація – укладання угоди щодо повного або часткового продажу банком виданого кредиту та списання його зі свого балансу до завершення терміну погашення з передачею права отримання основного боргу та відсотків за ним новому кредиторі [5]. Характеризуючи сутність сек'юритизації з позицій управління цінними паперами, можна зазначити, що вона є конверсією одних зобов'язань в інші, тобто перетворення кредитів у боргові цінні папери, емітовані банком-кредитором. Причому останні зазвичай оформляються у вигляді облігацій, сертифікатів участі, векселів тощо. В запропонованому нами механізмі роль нового кредитора виконує держава в особі Національного банку України, який здійснює операцію обліку таких цінних паперів.

Операція обліку цінних паперів є формою кредитування Національним банком України комерційного банку через придбання боргового цінного паперу до настання строку платежу за ним з відповідною знижкою (дисконтом) для одержання прибутку від його погашення в повній сумі [5]. Такий механізм передбачає передачу ризику від реалізації інноваційного проекту від комерційного банку-кредитора до Національного банку, який у випадку невиплати кредиту зазнає втрат на меншу суму, ніж вартість кредиту, а у випадку виплати – отримує винагороду у вигляді суми дисконту (рис. 3).

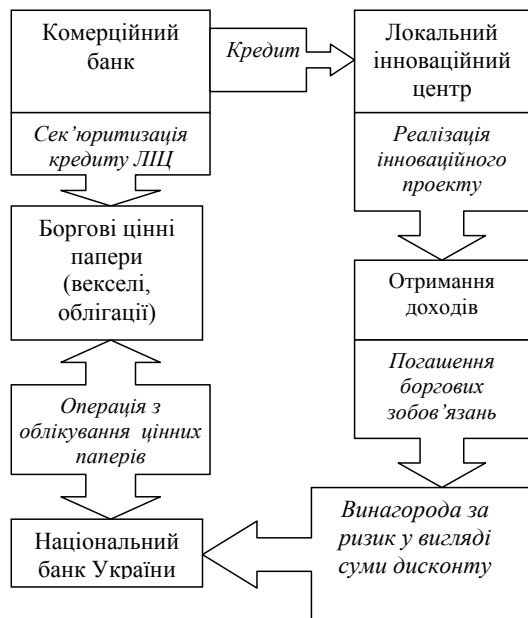

Рис. 3. Схема страхування банківського ризику від кредитування ЛІЦ за допомогою секюритизації та обліку цінних паперів у НБУ*

*Джерело: складено автором

Одним із механізмів, який доцільно використати для поживлення процесів кредитування інноваційної діяльності в Україні, може бути застосування дотацій до процентних ставок за кре-

дитами, які надаються державою банкам за умов інвестування коштів у діяльність локальних інноваційних центрів, що займаються розробками для пріоритетних галузей та виробництва. Дотації надаються безпосередньо локальним інноваційним центрам, виходячи із обсягу наданого кредиту і строків його погашення.

З метою підвищення зацікавленості банків у співпраці з інноваційними центрами доцільно запровадити податкові стимули для банківських установ. Інноваційні проекти мають строк окупності в декілька років, а відсотки за кредитами банків оподатковуються щоквартально. Під час кредитування інноваційних проектів банки беруть на себе весь податковий тягар, тому доцільним є звільнення від оподаткування прибутку банків, отриманого від операцій з інноваційного кредитування терміном більше як на три роки. Для банків, які фінансують інноваційні центри на правах пайової участі, доцільним буде введення зниження ставки оподаткування на ту частку прибутку, що спрямовується ними на фінансування інноваційних проектів.

Ще однією з вагомих перешкод для активізації банківського кредитування локальних інноваційних центрів є обмеженість обсягів акумульованих ресурсів. Більшість українських банків не здатні акумулювати достатні обсяги ресурсів для кредитування інноваційної діяльності. Для зменшення ризику недостатності ресурсів запропоновано застосування знижених ставок норми обов'язкового резервування коштів для банків, які спрямовують на кредитування локальних інноваційних центрів більше як 10% своїх активів. Національний банк України використовує нормативи обов'язкового резервування як один із монетарних інструментів для регулювання обсягів грошової маси в обігу та для управління грошово-кредитним ринком. Для всіх банків установлюється єдиний норматив обов'язкових резервів [7]. На нашу думку, створення особливих умов для регулювання обов'язкових резервів для тих комерційних банків, що надають кредити інноваційним структурам, дозволить не тільки активізувати співпрацю фінансово-кредитного сектора з локальними інноваційними центрами, а і сприятиме посиленню конкуренції серед вітчизняних фінансових установ.

Зважаючи на викладений матеріал, можна виокремити такі переваги запропонованих заходів для стимулювання співпраці локальних інноваційних центрів з фінансово-кредитними установами (табл. 1).

Висновки. Одним з найсуттєвіших недоліків фінансування локальних інноваційних центрів комерційними банками є те, що безпосередньо банківські кредити за сучасних умов не можуть бути джерелом фінансування інноваційних проектів. З одного боку, це пов'язано з високою ціною на банківські ресурси, з іншого – високий ризик збитковості інноваційних проектів, що не мотивує комерційні банки надавати такі кредити.

Таблиця 1

**Переваги від впровадження запропонованих заходів для стимулювання співпраці
локальних інноваційних центрів з фінансово-кредитними установами***

Переваги для локальних інноваційних центрів	Переваги для фінансово-кредитних установ	Переваги для національної економіки
<ul style="list-style-type: none"> – отримання додаткових фінансових ресурсів; – зменшення трансакційних витрат; – скорочення часу проведення експертизи проектів; – можливість не оплачувати (частково або повністю) відсотки по кредитах; – можливість отримання кредитів за меншу відсоткову ставку; – зростання довіри до інноваційного бізнесу з боку фінансово-кредитного сектора; – можливість залучення фінансово-кредитних установ до управління локальними інноваційними центрами 	<ul style="list-style-type: none"> – зниження ризиків кредитування інноваційних проектів; – надання можливості самостійно проводити експертизу проектів локальних інноваційних центрів; – диверсифікація активів; – підвищення ліквідності фінансово-кредитних установ; – підвищення прибутковості фінансово-кредитних установ за рахунок податкових пільг; – можливість отримання дивідендів від участі у власному капіталі локальних інноваційних центрів 	<ul style="list-style-type: none"> – зростання інноваційної складової економіки; – вихід виробництва на більш високий рівень; – можливість фінансової підтримки локальних інноваційних центрів без додаткових витрат бюджету; – розвиток державно-приватного партнерства у фінансово-кредитній сфері; – посилення співпраці між фінансовим і реальним секторами економіки; – зміцнення банківської системи за рахунок податкових пільг; – розширення інструментів страхування і посилення конкуренції

* Джерело: складено автором

Подолання проблеми можливе через розв'язання існуючих суперечностей в трьох основних напрямках: підвищення інтересу банків до кредитування проектів інноваційних центрів; зменшення ризикованості банківських операцій в інноваційній сфері, що може бути реалізовано через систему державних гарантій та страхування й запровадження внутрішніх банківських інновацій в операційну діяльність та процеси управління; зниження ціни банківських кредитів для потреб інноваційного сектору.

Роль держави в регулюванні банківського кредитування інноваційних процесів полягає у створенні сприятливого економічного клімату для їх здійснення і стимулюванні активної й ефективної взаємодії між наукою та виробництвом. Тому завданнями держави є:

- створення стимулюючих умов для співпраці фінансових інститутів і інноваційних центрів;
- ефективна та лояльна податкова, бюджетна та інвестиційно-інноваційна політика;
- удосконалення і розширення нормативно-правової бази у регулювання інновацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пшик Б.І. Особливості кредитування банками інноваційних проектів / Б. І. Пшик // Вісник Української академії банків-

ської справи. – 2003. – № 1 (14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/>.

2. Блискавка Т. Зарубіжний досвід фіскального регулювання інноваційного процесу в економічно розвинених країнах / Т. Блискавка // Дослідження міжнародної економіки: збірник наукових праць. – Вип. 1 (66) – 2011. – С. 155-165.
3. Касьяненко В.О. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні / В.О. Касьяненко // Маркетинг і менеджмент інновацій – 2011. – № 4. – Т. II. – С. 200-2004.
4. Ходакевич С. І. Банківське кредитування інноваційного бізнесу в Україні (на прикладі технопарків) / С.І. Ходакевич // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 2 (22). – С. 258-267.
5. Про Державний бюджет України на 2014 рік: Закон України від 16.01.2014 № 719-VII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/719-18/>.
6. Мацелюх Н.П. Розвиток форм і методів кредитування малого та середнього бізнесу / Н.П. Мацелюх, О.М. Унінець // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 9-10 (1). – С. 38-41.
7. Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в Україні: Постанова від 16.03.2006 № 91 / Правління Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0312-06>.